

de macro-economische schattingen van J. J. Polak, daterend van dertig jaren her, doch eerlang door de goede zorgen van, alweer, de heer Creutzberg opnieuw te publiceren.

Op bladzijde 730 aan het einde van dit hoofdstuk en daarmee van het boek gekomen, heeft de lezer de neiging te verzuchten dat de kous eindelijk af is. Een verwijt aan het adres van de bewerker moet men daar niet in zien. Mijns inziens had hij in het kader van de gekozen opzet de behandelde stof niet wezenlijk kunnen bekorten, zonder schade voor het geheel; samenvattingen waarvan hij er wel enkele opneemt, zouden evenmin veel soelaas hebben gebracht. Er blijkt nu eenmaal veel belangrijk materiaal voorhanden te zijn over de behandelde onderwerpen en dan is de groei van de publikatie een natuurlijk proces. Die is overigens wel krachtig bevorderd door de gewoonte in 'tempoe doeloe' lang van stof te zijn. Over het rapport van de Staatscommissie voor het muntwezen brengt de raad van Indië bijvoorbeeld een advies uit in achttien punten, de gouvernementscommissaris bij de Javasche bank heeft er vervolgens zevenentwintig nodig, en de directeur van financiën ziet geen kans met minder te volstaan dan zesenzestig; breedvoeriger kan het nauwelijks. Ik laat het bij deze enkele opmerkingen naar aanleiding van deze belangrijke bronnenpublicatie en herhaal dat de heer Creutzberg, met zijn medewerkers, aanspraak maakt op onze erkentelijkheid; hij verdient dat eerlang een historicus de gepresenteerde stukken in een monografie tot hun volle recht doet komen.

J. A. de Jonge

A. A. de Jonge, *Het communisme in Nederland. De geschiedenis van een politieke partij* ('s-Gravenhage: Kruseman, 1972, 200 blz., geïll., personenregister, f15,90).

De schrijver van dit boek is van 1945 tot 1964 actief lid en functionaris van de CPN geweest, als student in Amsterdam en daarna als afgestudeerd jurist in Den Haag. Een en ander is zijn maatschappelijke carrière niet direct ten goede gekomen, maar het heeft hem wel in staat gesteld het Nederlandse communisme van binnen uit te leren kennen. Sedert zijn vertrek uit de partij is hij evenmin een aanhanger van Jacques de Kadt als van wat men dan wel de vrome gemeente van links heeft genoemd en waar Wouter Gortzak, de schrijver van *Kluiven op een buitenbeen*, een typische representant van is. Voeg daarbij dr. De Jonges kwalifikatie als historicus (zijn eerste bijdragen over het Nederlandse fascisme verschenen in *Politiek en Cultuur* en *Kontrast* onder de schuilnaam A. de Meester), en men mag een goed boek over de geschiedenis van de CPN verwachten.

Deze verwachting wordt bij lezing inderdaad bevestigd. Wel moet men rekening houden met de beperkingen die schr. zichzelf heeft opgelegd. Het gaat hem niet om wat er achter de schermen is gebeurd, maar om de rol die de CPN in het openbare leven heeft gespeeld; ongepubliceerd materiaal heeft hij niet of nauwelijks gebruikt. Wie dit een te eenzijdig uitgangspunt vindt, moet bedenken dat ook in de geschiedenis de bomen niet zozeer aan hun wortels als aan hun verschijningsvorm en hun vruchten worden gekend. Bij zijn behandeling van het 'bovengrondse' partijleven besteedt schr. veel aandacht aan de mentaliteit en de attitudes van het gemiddelde partijlid. Mede ten gevolge hiervan is het zwaartepunt komen te liggen op de jaren waarin hij de partij van binnen uit heeft leren kennen, maar de voordelen blijken groter dan de nadelen. In elk geval is hij zo ontkomen aan de eenzijdigheid waaraan ook de traditionele geschiedschrijving van de arbeidersbeweging laboreert en waarop Goethes bezwaar *mutatis mutandis* van toepassing is: 'Mit Kirchengeschichte was hab' ich zu schaffen? / Ich sehe weiter nichts als Pfaffen / wie's um die Christen steht, die Gemeinen / davon will mir gar nichts erscheinen'.

Daarnaast loopt als een rode draad door dit boek de eigenaardige combinatie van theoretisch dogmatisme en cynisme ten aanzien van de middelen die volgens schr. de CPN reeds kenmerkte toen zij nog naar de naam Sociaal-Democratische Partij luisterde, en die zij dus niet uit het buitenland hoefde te importeren. Het feit dat een Paul de Groot zich zo lang aan de top heeft kunnen handhaven wordt logisch met deze grondstructuur in verband gebracht; dr. De Jonges oordeel over de tekortkomingen van de oppositie van 1958 is nog scherper dan dat van Wouter Gortzak. Ook de werking van het isolement dat gedeeltelijk door de partij zelf was gekozen, gedeeltelijk haar door de Nederlandse verhoudingen werd opgelegd, komt goed tot haar recht. Meer aandacht had kunnen worden besteed aan de cultus van het partijapparaat, door Marcus Bakker in 1966 voorgesteld als het kostbaarste dat Nederland bezit; hierin ligt een specifieke bijdrage van het leninisme.

Het communisme in Nederland is de eerste geschiedenis van de CPN die het predikaat wetenschappelijk verdient. Ofschoon het noch alzijdig, noch definitief is, voorziet het in een sedert lang bestaande behoefte en zal het dat voorlopig wel blijven doen.

A. V. N. van Woerden

De feodale maatschappij der middeleeuwen *

C. VAN DE KIEFT

Bij de huidige stand der mediëvistiek een lezing houden over de feodaliteit of de feodale maatschappij der middeleeuwen behoeft een nadere verklaring. Weinig onderwerpen der middeleeuwse geschiedenis, immers, zijn zo grondig bestudeerd als dit feodalisme of leenstelsel. De literatuur erover is onafzienbaar en door één mens nauwelijks te vermeesteren, althans niet door mij. Een poging om dan tenminste uit de meest recente literatuur de status quaestionis te reconstrueren en u voor te leggen zou uw aandacht waard kunnen zijn. Zo'n poging wil ik hier echter niet ondernemen. Mijn voornemen gaat in een andere richting. Niet zonder opzet gebruikte ik zojuist een viertal termen, drie van middeleeuws Latijnse en een van puur Nederlandse, of als u wilt, van Germaanse afkomst, ogenschijnlijk synoniem, elkaar althans ongeveer dekkend, doch bij nader inzien duidelijk in nuance verschillend: feodaliteit en feodalisme, termen die een begripkern suggereren, het feodale, maar geen duidelijke omlijning hebben; feodale maatschappij, een preciezere aanduiding, namelijk van een type samenleving; en leenstelsel, een term die in zijn tweede lid associaties opwekt met een structuur die het in het eerste lid genoemde leen tot basis heeft, maar die ons in het onzekere laat over de sfeer - het recht, de heerschappij, de economie - waarin we die structuur moeten zoeken. Dat in het dagelijks, niet-wetenschappelijk taalgebruik het woord feodaal met affect geladen is en een vage doch pejoratieve betekenis heeft, ongeveer gelijk aan 'verouderd', 'achterlijk', 'middeleeuws', is algemeen bekend. Maar heeft de wetenschap hier wel waardevrije termini technici geschapen, voor geen misverstand vatbaar? Uitgaande van de terminologie schijnt de kern van het probleem gelegen te zijn in de functie die het ogenschijnlijk concrete element feodum, oftewel leen, heeft in een gesuggereerd groter geheel. Dat geldt in het bijzonder voor feodale maatschappij, en hiermede kom ik tot de kernvraag van mijn betoog: wat betekent het als we spreken over de feodale maatschappij der middeleeuwen in Europa? Waardoor wordt die maatschappij gekenmerkt? Wat is dat typisch feodale element dat de economische, sociale, politieke, culturele sectoren integreert of samenbindt? Welke periode beslaat die feodale maatschappij? Is het waar wat Lemarignier zegt, dat spreken van het feodale tijdperk betekent dit tijdperk een sociale

* Als voordracht gehouden op het congres van het NHG te Utrecht/Driebergen, 19 oktober 1973.